

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Familjeterapeuterna Korsvägen AB
Fortbildning för familjehemssekreterare
med fokus på handledning av familjehem
Våren 2017

ATT HANDLEDA MOR- OCH FARFÖRÄLDRAR SOM ÄR FAMILJEHEM FÖR SINA BARNBARN

Författare:
Anders Bengtsson
Peter Brännström

Handledare och examinatorer:
Ingrid Höjer
Monica Möllerstrand
Ulla Westling-Missios

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	2
BAKGRUND.....	2
LAGSTIFTNING	2
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	3
BEGREPPSFÖRKLARINGAR	3
TIDIGARE FORSKNING.....	4
Fördelar vid mor/farföräldraplacering	5
Nackdelar med mor/farföräldraplaceringar.....	5
TEORETISKT PERSPEKTIV	6
METOD	7
Val av metod.....	7
Urval	8
Genomförande	8
Analysmetod	9
Transkriptionsnivå	9
Etik	9
RESULTATREDOVISNING.....	9
Relationerna/det känslomässiga.....	9
Uppdrag från socialtjänsten	10
Tillit	12
Ålder	12
Utredningen	13
Samtalsgrupper	13
ANALYS	14
SLUTDISKUSSION.....	18
LITTERATURFÖRTECKNING.....	19

INLEDNING

Detta paper kommer att handla om familjehemsplaceringar hos mor- och farföräldrar där vi vill undersöka om dessa placeringar särskiljer sig från andra och vilka saker man i så fall skall vara extra uppmärksam på som familjehemshandledare. Anledningen till val av ämne för vårt paper var att vi båda haft den typ av placeringar i vårt arbete som familjehemssekreterare och då uppmärksammat en del särskilda svårigheter familjehemmen hanterade i sitt uppdrag. När vi sedan valde att ha detta som ämne när vi på vår handledarutbildning skulle göra egna presentationer fördjupades vårt intresse ytterligare då vi fick en större inblick i den komplexitet som ofta präglar denna typ av familjehemsplaceringar.

BAKGRUND

När vi läst in oss på materialet framkommer ett historiskt förlopp där synen på familjehemsplaceringar hos mor/farföräldrar ändras över tid. Före 1970-talet var det mer naturligt att växa upp hos sina mor- eller farföräldrar när de egna föräldrarna av någon anledning inte mäktade med. I och med Gustav Jonssons forskning kring barnen i Skå och hans teori kring det sociala arvet förändrades synen på placeringar hos mor- och farföräldrar. Man ansåg att risken för att barnen skulle "smittas" av det sociala arvet var så stor om barnet växte upp i den egna släkten med dess problem att det säkraste var att placera barnet i ett "främmande" familjehem.

År 1995 startade det så kallade "mormorsupproret". En mormor som ville ta hand om sitt barnbarn men nekades av socialtjänsten startade ett upprop där hon samlade in över 1000 namnunderskrifter som hon överlämnade till riksdagen. Detta väckte ett politiskt intresse och ledde till den lagförändring som innebär att om möjligheten finns och det är för barnets bästa skall barnet familjehemsplaceras i dess befintliga nätverk. "*När ett barn placeras skall det i första hand övervägas om barnet kan tas om hand av någon anhörig eller annan närstående. Vad som är bäst för barnet skall dock enligt 1 kap. 2§ alltid beaktas.*" (6 kap. 5§ SoL)

Barnets bästa skall alltid utgöra grundstommen i barnavårdsarbetet. Idag lyfts nätverket fram som en resurs i socialtjänstlagen. Ändå visar studier på att det fortfarande finns brister hos socialtjänsten gällande skyldigheten att alltid utreda om det finns någon i barnets nätverk som barnet kan placeras hos. Vi har haft svårt att hitta statistik gällande mor-/farföräldraplaceringar. Detta konstaterade även Höijer i sin avhandling "*Fosterfamiljens inre liv*" (2002). Andelen släktingplacerade barn anses idag ligga på knappt 20 %. I slutet på 1960-talet var andelen ca 40 %. Vår ambition med denna studie är att lyfta fram viktiga aspekter i handledningen av mor-/farföräldrafamiljehem och att detta skall kunna ge en ökad förståelse för det uppdrag den person har som är familjehem för sitt barnbarn.

LAGSTIFTNING

Enligt Socialtjänstlagen skall socialnämnden "*I nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver*

och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet.” (5 kap. 1§ SoL)

I slutet av 90-talet genomfördes förändringar som berör släktingplaceringar. I socialtjänstlagen (SFS 2001:453, förkortad SoL) 6 kap. 5§ står det: *“När ett barn placeras skall det i första hand övervägas om barnet kan tas emot av någon anhörig eller annan närstående.”* Tidigare skrivning var att socialnämnden **bör** överväga placering i nätverket. Intentionen med lagändringen var att åstadkomma en mer positiv inställning hos socialtjänsten gällande placering hos anhöriga och andra närstående då lagstiftaren var av den uppfattningen att dessa placeringar möjliggör att barnet bibehåller relationer till släkt och andra närstående. Samtidigt infördes ett tillägg till en annan bestämmelse i SoL (6 kap. 1§) *“Vården bör utformas så att de främjar den enskildes samhörighet med anhöriga och andra närstående samt kontakt med hemmiljön.”* Tillägget gjordes för att ytterligare stärka anhörigas och andra närståendes position när ett barn skulle placeras utanför det egna hemmet.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med detta paper är att undersöka om det finns faktorer som särskiljer mor-/farföräldraplaceringar från andra familjehemsplaceringar och i så fall vilka de är. Utifrån resultatet är vår ambition att försöka ge konkreta handledningsråd för hur man som familjehemssekreterare bäst handleder dessa familjehem och tydliggöra vilka frågor som är särskilt viktiga att arbeta med i handledningen samt öka förståelsen hos familjehemssekreterare för komplexiteten i dessa familjehems uppdrag.

Våra frågeställningar är:

- Finns det faktorer som särskiljer dessa placeringar och vilka är de i så fall?
- Hur påverkar dessa faktorer familjehemmets förmåga att utföra sitt uppdrag?
- Hur arbetar man som handledare bäst med dessa speciella faktorer?

BEGREPPSÖRKLARINGAR

Barn: Med barn avses ”varje människa under 18 år” enligt 1 kap 2§ SoL (SFS 2001:453)

Barnets bästa: ”Vid alla åtgärder som rör barn skall barnets bästa komma i främsta rummet” (SOU 1997:116)

Anhörig: Med anhörig avses ”den person som inom familje- eller släktkretsen bistår en annan” Prop. 1996/97:124.

Annan närstående: En person som barnet har en relation till men som inte är släkt med barnet.

Familjehem: Med familjehem avses enligt 3 kap 2 § Socialtjänstförordningen ”... ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnd tar emot barn för stadigvarande vård och fostran eller vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt.”

Familjehemsplacering: När ett barn placeras utanför det egna hemmet, i en utomstående familj, på uppdrag av socialnämnden. Denna placeringsform kallades tidigare fosterhemsplacering.

”Främmande” familjehem: Avser här en placering hos för barnet okända personer: Begreppet används i proposition *Ändring i Socialtjänstlagen* (1996/97:124).

Nätverk: Här avses barnets eget kontaktnät där barnet har en relation till personen i fråga. Innefattar såväl släkt som andra viktiga personer som är betydelsefulla för barnet.

Nätverksplacering: Samlingsbegrepp för anhörigplacering och annan närståendeplacering, alltså en placering där barnet har en relation sedan tidigare.

Mor-/farföräldrafamiljehem: När barnet är placerat hos sin/sina mor- eller farföräldrar. Detta är en form av släktingplacering men särskiljer sig på så sätt att familjehemmet är förälder till det placerade barnets ena förälder. För enkelhetens skull har vi i detta paper förkortat det till mor-/farföräldrahem.

TIDIGARE FORSKNING

Sofia Linderot fokuserar i sin avhandling *”Att placera eller inte placera i släktinghem, det är frågan”* (Linderot 2006) på placeringar i ”släktinghem”, ”nätverkshem” och ”annat närståendehem”. Då vi inte hittat något forskningsmaterial direkt kopplat till mor/farföräldrar som är familjehem har vi valt att jämföra Linderots släktinghem med mor-/farföräldrahem förutom i de fall där Linderot tydligt menar en annan form av släktskap.

I sin avhandling visar Linderot på brister i kunskapen hos socialtjänsten gällande skyldigheten att alltid överväga möjligheten till placering hos anhöriga och andra närstående. Samtidigt visar studien att det skett en förändring i socialarbetares inställning till släktingplacering där en majoritet har en positiv inställning till denna typ av placeringar. Linderot konstaterar att det skett ett perspektivskifte och att den positiva inställningen till placeringar hos släktingar som framkommer i hennes studie skiljer sig från Vinnerljungs (1996a) resultat från sin forskningsöversikt av den svenska familjehemsvården där det verkar vanligt med en skeptisk inställning till dessa placeringar hos socialarbetare.

I sin avhandling refererar Linderot till Vinterhed (1985) som i sin studie hävdar att denna typ av placering ger en förbättrad möjlighet i kontakten mellan det placerade barnet och de biologiska föräldrarna jämfört med placeringar i ”främmande” familjehem. Vinterhed beskriver även det dilemma denna typ av placering kan innebära i form av den fördel som finns för identitetsstärkande hos barnet i att ingå i sitt naturliga nätverk kontra svårigheterna som kan finnas på grund av de känslomässiga komplikationer släktskapet mellan familjehemmet och den biologiska föräldern som kan finnas på grund av familjehemmets känsla av skuld och skam med misslyckandet av det egna barnets föräldraskap vilket de kan uppleva sig vara orsak till.

Fördelar vid mor-/farföräldraplaceringar

Forskningen visar på att denna placeringsform ofta gynnar den biologiska relationen vilket ses som en positiv faktor för identitetsutvecklingen hos barnet.

Mor-/farföräldrahemmet har ofta en etablerad känslomässig relation till det placerade barnet och det finns då sedan tidigare en naturlig kontakt mellan barnet och familjehemmet.

Sammantaget visar både Linderots och annan forskning på att placeringar hos mor/farföräldrar ger barnet bättre möjligheter att bibehålla relationer med släkt och nätverk vilket innebär en ökad trygghet för det placerade barnet då det ingår i sitt naturliga nätverk.

Familjehemmet känner till barnets historia vilket också skapar ökad trygghet.

Vinnerljung (1996a) visar i sin studie att det föreligger en klart ökad stabilitet i anhörigplaceringar jämfört med placeringar i "främmande" familjehem.

Westberg och Tillander (2010) har gjort en undersökning som bekräftar bilden av ökad stabilitet i anhörigplaceringar där det är den placeringsform som har minst antal sammanbrott.

SoU 2015:71 beskriver mor-/farföräldrar som en viktig tillgång för det placerade barnet då detta är en naturlig lösning för den unge och gör att tillgången till slakten och andra befintliga sammanhang kvarstår.

Sundell och Thunell (1997) har i sin undersökning av familjehemsvården och hur det är att ha uppdrag som familjehem hittat flera faktorer som särskiljer placeringar i släktinghem från andra typer av placeringar. Det framkommer att barnen placerade i släktinghem har mindre egen problematik. Ingenting i deras studie visar på att släktingplaceringar är sämre än andra familjehemsplaceringar. Positiva faktorer för det placerade barnet är enligt dem även att kontakten mellan barn och biologiska föräldrar underlättas och detsamma gäller möjligheten för en återflytt till föräldrarna. De resonerar kring att släktingrelationen ökar kreativiteten och motivationen hos familjehemmet att lösa problematiken kring barnet. Ytterligare en positiv faktor är att barnets egna resurser utnyttjas i det sociala barnavårdsarbetet.

Nackdelar med mor-/farföräldraplaceringar

Linderot (2006) lyfter fram ett antal svårigheter som kan finnas när barnet placeras hos en nära anhörig. Risken är förhöjd att negativa familjemönster överförs till barnet. Barnet riskerar också att dras in i släktingkonflikter. Familjehemmet kan ha svårt för att sätta gränser gentemot den biologiska föräldern utifrån sin dubbla roll som förälder - familjehem. Linderot belyser de rollförändringar som sker när ett barn placeras hos en släkting och som i vissa fall kan leda till rollkonflikter i ett systemteoretiskt perspektiv: "*Även om inte slakten har bytts ut för det släktingplacerade barnet innebär placeringen en förändring, då den person som barnet nu är placerat hos får vara både släkting och förälder*". (Linderot 2006 s. 143) Flera av de handläggare som intervjuats beskrev att rollen som exempelvis mormor och morfar kan komma i andra hand då de i och med placeringen fått en aktivt fostrande roll.

I avhandlingen framkommer farhågor hos de socialsekreterare som intervjuats om att mor-/farföräldrahemmen inte efterfrågar hjälp och stöd i den omfattning som behövs. Resultatet visar även att mor-/farföräldrahemmen ofta har lägre ersättningsnivå som familjehem och att de får mindre stöttning och handledning: "*I intervjuerna i studie 2 framkom att*

tjänstemännen var av uppfattningen att släktingarna oftast inte efterfrågar och heller inte får lika mycket stöd som andra familjehem. Släktingarna tar således inte socialarbetarnas arbetstid i anspråk lika mycket som andra familjehem. Jag anser att det är viktigt att placeringar hos anhöriga och andra närstående inte blir en enkel och billig lösning för kommunerna.” (Linderot s. 139) och hon fördjupar resonemanget: “Att inte arvodera släktinghemmet utifrån samma bedömningsgrund som det “främmande” familjehemmet vittnar om att socialnämnderna inte betraktar dem på samma sätt. Att inte ge samma stöd till släktingar som till familjehemsföräldrar i det främmande familjehemmet, trots att socialarbetare anser att behovet av stöd är lika stort i släktinghemmet, gör att jag sätter frågetecken kring om man alla gånger betraktar släktinghemmet som ett familjehem.”(s. 141)

Linderot framhåller vikten av att uppmärksamma eventuell egen problematik hos familjehemsföräldern och att noga utreda om familjehemmet har förmåga att tillfredsställa barnets omvårdnadsbehov.

Vinterhed (1985) beskriver hur komplicerad och problematisk rollen som familjehem kan vara för far/morföräldrar. Hon lyfter fram den tvetydighet och ambivalens som familjehemsföräldern kan utsättas för. Man kan vara nöjd med sin roll som far/morförälder men samtidigt kan man inte säga nej till att ta hand om sitt barnbarn. Det är inte ovanligt att det ligger en djup familjetragedi bakom där mor-/farföräldern känner skuld och skam för att det egna barnet misslyckats med sitt liv och sitt föräldraskap. Risken finns då att man känner sig tvingad att ta sig an barnet för att återbetala den skuld man känner. Dessa familjehem kan också ha en ägandeattityd gentemot barnet.

Westberg och Tillander (2010) visar i sin studie av placerade barn på de svårigheter barnet kan uppleva när det placeras i mor-/farföräldrafamiljehem i form av konfliktfyllda relationer och en känsla av tacksamhetsskuld. Denna placeringsform kan medföra att barnets kontakter med andra anhöriga försvåras exempelvis på grund av konflikt mellan familjehemmet och föräldern/föräldrarna eller mellan båda föräldrarnas släkter. De framhåller vikten av att socialtjänsten får en ökad kunskap om de specifika svårigheter en anhörigplacering kan innebära och i vilka situationer det inte är lämpligt att placera i den typen av familjehem. Här trycker Westberg och Tillander på hur viktig rekryteringsfasen är där man måste undersöka bland annat om det finns olösta konflikter och i så fall hur dessa ser ut.

TEORETISKT PERSPEKTIV

Vi har valt att utgå från ett systemteoretiskt perspektiv då vi anser att det ger en möjlighet att studera komplexiteten i personers pågående relationer och sammanhang.

Systemteorin ses som en grundläggande teori för nätverksarbete och ger en möjlighet att förstå en individs verklighet och agerande utifrån en ständig ömsesidig påverkan av sitt nätverk och samspel med andra individer. Teorin har utvecklats från naturvetenskapen där man använde den för att förklara mindre enheters samspel med större system och hur de påverkar varandra ömsesidigt. Systemteorin beskrivs som en metateori men även som ett förhållningssätt. Vår ambition är att undersöka den speciella situation som uppstår när ett familjehem samtidigt är mor- farförälder och förälder till det placerade barnets mamma eller pappa ur ett systemiskt perspektiv.

Det psykosociala arbetet präglas av det synsätt som finns i systemteorin. För att kunna förstå de sociala sammanhangen, helheten, som individen befinner sig i fungerar systemteorin då den fokuserar på samspelet och det ömsesidiga beroendet mellan de delar som ingår i helheten. (Bernler & Johnson, 2001).

Systemteorin ger möjlighet att studera människors relationer och sammanhang utifrån ett grundperspektiv där en persons verklighet ständigt omformas av sin omgivning. Det komplicerade system som ett nätverk innebär kan här förstås utifrån att barnet och familjehemsföräldern är kopplat till sitt sociala nätverk och de samband som kan påverka de involverade direkt eller indirekt. Systemteorin ser kommunikation och samspel mellan människor i ett gemensamt sammanhang där cirkulära orsak-verkan-processer ständigt påverkar varandra på olika nivåer. När individer är sammanlänkade i ett nätverk där man har olika roller, ex far/morförälder, förälder och samtidigt familjehem för sitt barnbarn uppstår komplicerade relationslänkar som påverkar individens möjlighet att utföra sitt uppdrag som familjehem både positivt och negativt. Den släktration familjehemsföräldern har kan innebära ett stärkt band mellan det placerade barnet och familjehemmet men om familjehemmets relation till det placerade barnets förälder är konfliktfyllt kan det påverka möjligheten att utföra uppdraget på det sätt som skulle vara bäst för det placerade barnet.

Exempel på systemteoretiska grundprinciper är:

Helheten är större än summan av delarna. Med det menas att helheten bildar en större enhet, något mer, än om man skulle titta på delarna var för sig. Forsberg och Wallmark ger en beskrivning av detta i "Nätverksboken": *En stråkkvartett t.ex. är mer än summan av musikernas stämmor var och en för sig. Först när de kommit i samspel med varandra uppstår musik (Forsk 1990)*" (Forsberg&Wallmark 2002, 29)

System organiserar sig hierarkiskt. *"En persons nätverk kan ses som ett övergripande socialt system där subsystemen kan utgöras av familjen, övriga släkten och vänner. Det finns en rangordning mellan systemen, exempelvis är familjesystemet subsystem i släkt- och nätverkssystemen"* (Linderot 2006, s 18)

Förändring i en del av systemet fortplantar sig till andra delar av systemet och påverkar det. Om ett barn familjehemsplaceras hos sina mor-/farföräldrar påverkas även föräldrarna, släkten och barnets övriga nätverk. (Forsberg & Wallmark 2002)

Levande system är i ständig förändring. Genom yttre och inre påverkan sker ständiga förändringar i system, de är inte statiska. System eftersträvar homeostas, d v s balans och jämvikt men det är inte möjligt att uppnå. (Lundsbye 2002)

METOD

Val av metod

Vi har valt att arbeta med metoden fokusgrupp. Vi tänkte att det var den mest lämpliga metoden för det vi ville undersöka med det syfte och de frågeställningar vi hade. Vi hade redan några personer i åtanke för en fokusgrupp. Det är personer vi känner till mer eller mindre (kollegor och kollegors kollegor), vilka vi hoppades få med i en fokusgruppsintervju.

Dessa personer har mycket lång erfarenhet av det område vi valt att undersöka, nämligen mor- och farföräldrar som är familjehem för sina barnbarn. Vi utgick ifrån några få, stora frågeområden som vi bad deltagarna att prata och diskutera kring.

Anledningen att vi valde denna metod var att vi tänkte att det skulle vara ett bra sätt att få fram den information vi ville ha, särskilt vad gäller handledning. Om vi t ex hade gjort individuella intervjuer tror vi inte att vi fått fram lika mycket nyttig information. Det hade nog dessutom varit svårt att göra en detaljerad frågeguide.

Urval

Rent konkret gick urvalet av deltagare i fokusgruppen till så att vi talade med en kollega i vår egen arbetsgrupp, som vi visste hade lång erfarenhet av området, om vilka hon skulle rekommendera att vi tillfrågade. Då fick vi fram fem namn på medarbetare i olika delar av Göteborgs Stads familjehemsvård. Det är tre familjehemssekreterare och två familjehemsutbildare. Utbildarna har tidigare arbetat som familjehemssekreterare. Kriteriet var att de skulle ha lång erfarenhet av arbete med mor- och farföräldrar som är familjehem för sina barnbarn. Alla deltagarna i fokusgruppen har förutom att de på sina tjänster haft placeringar av den här typen också erfarenhet av att ha hållit familjehemsutbildning specifikt för mor- och farföräldrar och/eller av att ha haft samtals-/handledningsgrupper med mor- och farföräldrar som har sina barnbarn placerade hos sig.

Genomförande

Vi träffades i ett konferensrum på vår arbetsplats. Det skulle alltså ha varit fem deltagare i fokusgruppen men en var tyvärr sjuk. Vi satt runt ett bord, gjorde en ljudinspelning av fokusgruppsamtalet på våra mobiltelefoner. Vi hade läst om i bland annat Victoria Wibecks bok "Fokusgrupper" (2010), och pratat med kurskamrater som gjort fokusgrupper som tyckte att det var bra att även filma samtalen. Anledningen till att filma var, som vi förstod det, i första hand för att kunna veta vem som sa vad, och kändes särskilt viktigt om man hade en stor grupp och där man inte kände deltagarna. Då vi dels inte hade så stor grupp och dels kände (till) alla deltagarna tänkte vi att vi inte skulle ha några problem att urskilja röster och därmed inga problem med att veta vem som sade vad under samtalet. Mycket riktigt visade det sig när vi lyssnade igenom materialet efteråt att det inte var några som helst problem att skilja rösterna åt. I vårt fall var det dessutom egentligen inte särskilt viktigt att urskilja vem som sade vad, utan mer vad de faktiskt sade.

En annan anledning till att välja att filma fokusgruppen är att man då kan få med mycket mer av den icke-verbala kommunikationen. Inte heller detta tyckte vi var särskilt viktigt för oss att få med, eftersom vi som sagt tänkte att vad de faktiskt sade var det som var det viktigt att få med. Så vi nöjde oss alltså med ljudinspelning.

Som vi nämnde ovan var en av deltagarna sjuk den dagen vi skulle genomföra själva samtalet/intervjun. Av alla erfarna kollegor var just hon var den med allra mest erfarenhet av detta specifika område. Hon var först i Göteborg (förmodligen också först i Sverige) med att hålla en familjehemsutbildning specifikt för mor- och farföräldrar, och hon har under lång tid lett samtalsgrupper för den här gruppen. Därför kände vi att vi väldigt gärna ville ha med även hennes erfarenheter. Vi bestämde oss därför att träffa henne enskilt några veckor senare, i något som väl närmast kan beskrivas som en halvstrukturerad intervju. Vi hade då lyssnat

igenom inspelningen från fokusgruppen och samlat ihop det till ett antal områden/teman som vi utgick ifrån och bad henne dela med sig av sina erfarenheter kring.

Analysmetod

“...utmaningen med att använda fokusgrupper: det finns inte några bestämda analysmetoder som absolut måste användas, utan varje forskare har frihet att upptäcka, utprova och förbättra metoder på egen hand”, (Wibeck 2010, s 99.)

Vår analys kan nog bäst beskrivas som en *beskrivande analys*. Enligt Wibeck är det sammanfattande uttalanden om deltagarnas kommentarer och *“går i korthet ut på att forskaren presenterar en beskrivning som grundar sig på rådata och därefter visar ett mindre antal illustrativa exempel från dessa.”* (Wibeck 2010, s 109).

Transkriptionsnivå

Vi har valt att inte göra en fullständig transkription, bl a för att vi, som sagt, inte i första hand är intresserade av att studera interaktionen mellan deltagarna i fokusgruppen.

“Ju grövre transkription, desto mer förlorar man möjligheten att analysera interaktionen i gruppen.” (Wibeck 2010, s 93).

“En generell rekommendation är att utsagor som är specifika och grundade på egen erfarenhet ska tillmätas större betydelse än vaga och opersonliga uttalande. Om någon talar i första person väger det ofta tyngre än en hypotetisk kommentar i tredje person” (Wibeck, s 106.) Våra deltagare i fokusgrupper talar i stort sett uteslutande utifrån sina respektive erfarenheter från långa karriärer inom familjehemsvården.

Etik

I början av samtalet talade vi om att det som sades under intervjun naturligtvis inte skulle komma att presenteras på ett sådant sätt att någon person eller något ärende som beskrivs eller diskuteras under intervjun skulle gå att identifiera.

RESULTATREDOVISNING

Relationerna/det känslomässiga

Den första frågan vi ställde till fokusgruppen var om det finns några skillnader mellan att arbeta med och handleda mor-/farföräldrahem jämfört med främmande familjehem? Ja, det finns skillnader, säger deltagarna i fokusgruppen. Den första skillnaden som kom upp var det känslomässiga band som redan finns sedan länge mellan det placerade barnet och familjehemmet. *“Kanske både på gott och ont - det kan ju vara väldigt komplicerat”*. Barnet får sin historia på ett naturligt sätt.

Någon i gruppen säger också att det inte alltid finns en stark relation mellan barnbarnet och mor/farföräldern, att föräldrarna ibland har hållit barnet undan från sin släkt. Här sägs också att en del av de allra svåraste ärendena inte ens kan placeras hos sina mor/farföräldrar, eftersom föräldern (mamman) har sagt upp bekantskapen med hela sin släkt och sitt nätverk.

En väldigt stor skillnad är också att det dessutom finns en känslomässig relation mellan familjehemmet och det placerade barnets biologiska föräldrar, som ju är familjehemmets biologiska barn. Den relationen är ofta väldigt komplicerad, vilket kan bli en svår utmaning när man ska arbeta med handledning av familjehemmet.

I relationen mellan mor-/farföräldern och det vuxna barnet (alltså det placerade barnbarnets förälder) finns ofta mycket skuld och skam för att ens eget barn misslyckats så i sitt föräldraskap att hen inte får ta hand om sitt eget barn. Här påpekar någon i gruppen att det finns en stor skillnad mellan just placeringar hos mor/farföräldrar och övriga släktingplaceringar. Hos till exempel en moster som är familjehem för ett syskonbarn finns inte denna skam och skuld som ofta finns hos mor/farföräldern. Mostern kan snarare vara arg på sin syster som inte klarar att ta hand om sitt eget barn, medan mor/farföräldern som sagt ofta känner skuld och skam över barnet.

En av deltagarna i gruppen gör här en reflektion över att det inom detta område (liksom i andra delar av det sociala arbetet) finns vissa trender. "Det var en självklarhet förr i världen, men under 70- och 80-talen fick vi lära oss att det inte alls var gångbart med mor/farföräldrar som familjehem, tills vi hade mormorsupproret". Idag är vi nog mer tillbaka i att tycka att det finns ett stort värde i relationen/släktskapet/tillhörigheten/identiteten, att det är positiva saker. Svårigheten ligger i skammen/skulden, att om man inte klarat sitt eget barn, hur ska man nu kunna klara sitt barnbarn? Det var detta som var anledningen till att man under en period undvek att placera barn hos mor- och farföräldrar, att man ville bryta det sociala arvet. Det finns en risk att man som mor/farförälder blir "invaderad" av sitt barn.

En annan svårighet som är inbyggd och har med relationer att göra är att man nu måste inta en helt annan position gentemot barnbarnet, man ska ta en föräldraroll i stället för en mor-/farföräldraroll. Man måste gå från att kanske vara en snäll mormor som bara säger ja till allt vad barnbarnet ber om till att bli en vardagsförälder, sätta gränser, tjata och säga nej till en massa saker. Detta kan vara väldigt svårt, och inte särskilt kul. Det kan bli en stor omställning för både barnbarnet och mor/farföräldern.

Det är ett mindre ingrepp, ett mindre trauma för barnet att ändå bo med en mor- eller farförälder. Omställningen blir mindre än att flytta till en tidigare helt okänd familj. Att det fanns en relation redan långt innan det blev en familjehemsplacering gör också att det för det mesta inte blir ett lika stort steg att flytta tillbaka hem till föräldern som det kan bli från ett främmande familjehem. Man önskar alltid att en familjehemsplacering ska bli en livslång relation. Ibland blir det inte så i de övriga placeringarna men här finns man kvar på ett naturligt sätt.

Våra deltagare i fokusgruppen säger också att de nästan inte har varit med om några sammanbrott eller omplaceringar från något mor-/farföräldrahem.

Uppdrag från socialtjänsten

Något som också skiljer mor-/farföräldrahem jämfört med övriga familjehem är att man som familjehemssekreterare/handledare ofta måste lägga ner en hel del arbete på att förklara vad det innebär att ha ett uppdrag som familjehem från socialtjänsten, vilka rättigheter och skyldigheter man har. Som tidigare nämnts så finns en ofta komplicerad relation till det egna barnet. Inte sällan har mor-/farföräldrahemmet egna erfarenheter av socialtjänsten. Många av dessa erfarenheter är inte positiva. Härmed kan man ibland fråga sig var mor/farföräldrarnas

lojalitet ligger, med oss som uppdragsgivare eller hos det egna barnet? Finns det hemligheter? Och hur mycket behöver vi i så fall veta, behöver vi veta allt?

Kan man sätta gränser mot sitt eget barn? En situation som inte är ovanlig i den här typen av ärenden är när det vuxna barnet (barnbarnets förälder) kommer påverkad till familjehemmet. Vad gör man då? Detta är kanske bland de allra svåraste dilemman man kan hamna i. En person berättar att här kan det vara väldigt nyttigt att ha särskilda utbildningar för bara mor/farföräldrar. En person i en sådan utbildning sa: "Jag älskar min dotter men när hon är påverkad får hon inte komma och hälsa på. Annars är hon välkommen" Då sa en annan i den gruppen: "Kan man verkligen göra så?" Den personen kunde inte hantera sin dotter och släppte in henne oavsett vilket skick hon var i. Här kan det bli väldigt bra samtal/diskussioner i dessa grupper.

Här kommer åter temat med skuld in: "Tänk om jag vägrar mitt barn komma in när hen är påverkad och så går hen ut och tar livet av sig?"

Den personen med allra mest erfarenhet av att hålla utbildningar för mor-/farföräldrahem berättar att de vid första utbildningstillfället brukar säga "ni har hamnat i en situation där ni inte hade något val, nu kan ni hamna i en situation där ni måste välja mellan ert barn och ert barnbarn."

Att våra deltagare i fokusgruppen har så lång erfarenhet som de har gör att de kan jämföra med hur det var tidigare, när man från socialtjänstens sida inte alltid betalade arvode till dessa mor- och farföräldrar när de hade barnbarnen boende hos sig. "Ersättningen har hjälpt till att tydliggöra att det faktiskt handlar om ett uppdrag." De fick inte heller mycket stöd eller handledning.

Tidigare har nog dessa mor-/farföräldrahem lämnats lite åt sig själva, även om de varit förordnade som familjehem, man har tänkt ungefär: "De är ju släkt".

Att det blir en formell familjehemsplacering, ett uppdrag från socialtjänsten innebär också att man måste underlätta umgänge med BÅDA föräldrarna. Detta kan ibland vara väldigt komplicerat. Man står naturligt nära det placerade barnets ena förälder, som ju är ens eget barn. Hur nära eller långt ifrån den andra föräldern man står är väldigt olika. Det är inte särskilt ovanligt att man ogillar "den andre" föräldern, alltså inte sitt eget barn, utan barnbarnets andra förälder. I värsta fall finns det en osämja mellan hela familjerna eller släkterna. Då måste man vara väldigt tydlig med att det ingår i uppdraget att barnet ska kunna träffa båda föräldrarna även om det inte är svårt att förstå att man som mor/farförälder kan tycka illa om barnbarnets ena förälder, utifrån hur hen har behandlat den andra föräldern. Extremfallet här är när den ena föräldern har dödat den andra. Då blir det i och för sig inte något umgänge med den andre föräldern, men det kan finnas ett starkt hat mot hela den sidan av slakten. Detta kan naturligtvis bli väldigt svårt för barnet.

Fokusgruppen pratar också om att detta kan vara mer komplicerat när barnet bor hos farmor/farfar än hos mormor/morfar. Detta beror på att det fortfarande är vanligare att det är mamman som tar det största ansvaret för barn. Det är betydligt vanligare att pappan "är borta ur bilden", än att mamman är det. Så ibland om pappan aldrig varit delaktig så kanske det inte blir några svårigheter med umgänget med "den andre föräldern", eftersom pappan inte heller tidigare har träffat barnet.

Tillit

“Vi inom socialtjänsten har genom åren varit misstänksamma mot dessa mor/farföräldrar, vilket satt sina spår vad gäller att skapa relationer”, säger en person i fokusgruppen. När man väl har bestämt sig för att en mor/farförälder är “good enough” för att bli/fortsätta vara familjehem så är det viktigt att visa att man tror på dem, prata om allt bra de gör och visa dem uppskattning.

Av denna anledning, att börja bygga förtroende mellan familjehemmet och oss som familjehemssekreterare/handledare menar gruppen att man ska åka hem till dem så fort som möjligt, och börja träffa dem, prata med dem. När man åker dit första gången är det bra om man bara presenterar sig, och kanske berättar lite om gången, det vill säga hur man kommer att arbeta. Många gånger är de här mor- och farföräldrarna väldigt oroliga för vad som ska hända. Därför ska man vara lite försiktig till en början, och inte vara ifrågasättande. “Man måste förtjäna deras respekt”.

En person säger att “detta är en helt annan kategori familjehem än alla de andra, de är skeptiska till soc”. En anledning till att en del av dem är skeptiska till socialtjänsten kan vara att de själva har ringt till socialtjänsten och berättat om sin oro, kanske gjort anmälningar och så tycker de att “ingen har gjort något”. Och nu när de blir familjehem ska man helt plötsligt samarbeta med en myndighet man kanske har ett väldigt lågt förtroende för. Vissa tycker att “soc är så dumma att de till och med till och med ringde min dotter och sa: nu kommer vi hem till dig i morgon. Det är klart att hon hade hunnit städa bort varenda kanyl då”

Samtidigt som en del av dessa mor-/farföräldrahem kan vara skeptiska till socialtjänsten, som de kan tycka inte har gjort tillräckligt, så kan de också ha så stor respekt/rädsla att de tror att socialtjänsten kommer att hämta och omplacera barnbarnet om vi har någon kritik eller invändning mot familjehemmet. “Nu vet socialtjänsten att det är så här, nu kanske de kommer och bara hämtar barnet, vad är det för hemska människor som ska komma hit?”

Vissa av de här mor-/farföräldrahemmen, som är skeptiska och kritiska till socialtjänsten samtidigt som de är rädda för att man ska omplacera barnet vid minsta kritik kanske är ännu bättre att ha i samtals-/handledningsgrupper. “De behöver prata om socialtjänsten, det gör de i grupperna”. Här kan det vara svårt med våra dubbla roller, att vi som familjehemssekreterare är både uppdragsgivare/arbetsledare (och därmed den som betalar deras arvode) OCH handledare.

Ålder

En annan skillnad jämfört med övriga familjehem som kan tyckas självklara men som fokusgruppen återkommer till flera gånger är åldern. Mor-/farföräldrahem är per definition äldre än övriga familjehem. De var liksom färdiga med livet som barnfamilj, levde ett helt annat liv, andra vanor, andra aktiviteter, resor osv. Nu måste de ställa om livet och “börja om från början som småbarnsföräldrar igen”.

Fokusgruppen pratar om att det är viktigt att ha respekt för att de orkar, att de vill sätta igång. Man måste också prata om detta, man måste orka göra lite saker också, inte bara laga mat.

Mor-/farföräldrahemmen pratar också om att de håller sig unga i och med detta, man “måste orka”. Här kan det också finnas en oro hos det placerade barnbarnet, apropå att man är äldre. Barnbarnet kan vara orolig för att mor/farföräldern ska dö.

Utredningen

Våra deltagare i fokusgruppen menar att utredningen på ett sätt kan vara svårare när det gäller mor/farföräldrar än när det gäller övriga familjehem. Dels måste vi utreda dem och egentligen, officiellt, kan vi inte ställa lägre krav på dem än på övriga. Dels är de generellt känsligare för kritik, eller vad som kan uppfattas som kritik.

“Här kommer vi inte med en “gåva” till en MVG-familj”. Andra familjer inom familjehemsvården har blivit bedömda som så bra att de får ta hand om andras barn, på uppdrag av samhället. Dessa mor/farföräldrar har egentligen inte haft något val, och hade det inte varit för det här barnbarnet hade de aldrig blivit familjehem, särskilt inte så här sent i livet.

Något man bör göra annorlunda än i utredningen av “vanliga” familjehem är, som sagt, att man får ta det lite lugnare i början, inte börja utreda direkt det allra första man gör, inte komma med frågeformulär första gången man träffas. Åk dit tidigt, berätta vad som kommer att hända, förklara hur uppdraget ser ut, be dem fundera över vissa saker, att vissa saker kommer att förändras när de blir familjehem jämfört med när de “bara” var mor- eller farförälder för sitt barnbarn.

Deltagarna i gruppen pratar också om de svåra frågorna “Hur stora problem får man ha själv om man ska vara familjehem?”, “Är alla mormorsplaceringar av godo?” och “Vart går gränsen?”

Fokusgruppen pratar också om att man ibland har utrett en mor-/farförälder som familjehem och fått gå in och säga nej när man känner att mor-/farföräldern egentligen inte vill, men själv inte klarar av att säga nej, man har inget val. Det är då viktigt att man pratar ordentligt med dem om detta, varför de inte ska ta hand om sitt barnbarn. Ibland får man nästan övertala dem att de nog faktiskt inte ska ta hand om det här barnet på heltid. För vissa kan det nog till och med upplevas som en lättnad när vi säger nej.

Vissa frågor är återkommande när det gäller den här typen av ärenden/placeringar och måste ställas till och göras “pratbara” med mor/farföräldern innan beslut fattas om stadigvarande placering:

- Kommer föräldern hem till dig och sover ruset av sig? Det kan i så fall inte fortsätta så om du ska vara familjehem, det blir för otryggt för barnbarnet.
- Åldern, hur blir livet, man har inte haft någon småbarnstillvaro på länge.
- Att gå från att vara den snälla mor/farföräldern som aldrig behöver säga nej till någonting till att gå in i föräldrarollen, sätta gränser, inte kunna säga ja till allting.
- Det ingår i uppdraget att samarbeta med “den andre” föräldern, vilken man ibland ogillar.
- Kan du lämna viktig information till socialtjänsten om/när det behövs?

Samtalsgrupper

I fokusgruppen pratar de som leder eller har varit med och lett samtalsgrupper för mor-/farföräldrahem om att det varit väldigt bra med grupper för dessa familjehem. De får träffa andra som är i samma situation som dem själva. “Det blir nästan som en självhjälpsgrupp”

Detta är också en väldigt bra anledning till att ha särskilda familjehemsutbildningar för mor- och farföräldrar. De tror att de är ensamma om att vara i den situation de är i. Nu får de se och höra andra som är i ett liknande läge.

De som haft dessa "mormorsgrupper" berättar också att det händer "så fruktansvärt mycket" i de här familjernas liv, framför allt med de placerade barnbarnens föräldrar, mellan gångerna man ses i gruppen (oftast två gånger/termin). "Man är på sjukhus, någon är i fängelse, det är så mycket dramatik". Här gör de reflektionen att det antagligen händer ungefär lika mycket dramatiska saker i andra familjehemsplacerade barns föräldrars liv men att vi då oftast inte får reda på det utom "kanske vissa delar från socialsekreteraren, efter två månader", eftersom att familjehemmet då knappt har någon kontakt med de biologiska föräldrarna.

Fokusgruppen säger också att det är väldigt lärorikt att ha dessa samtalsgrupper, för att man lär sig mycket om de placerade barnens biologiska föräldrar. Dessa erfarenheter har man stor nytta av när man arbetar med sina övriga familjehem.

De som varit med och haft familjehemsutbildningar för dessa mor/farföräldrar säger att det är "nästan otänkbart" att de skulle gå utbildningen tillsammans med övriga föräldrahem, "när de sitter där och andra pratar om "föräldrarna", och så är det deras barn de pratar om".

De berättar också att det ofta finns någon i dessa samtalsgrupper som inte längre är familjehem, som vill (och får) fortsätta ändå. Barnbarnet har antingen flyttat hem till föräldern igen eller blivit vuxet. Någon i en sådan grupp sa "Jag är ju ännu oroligare nu än när hon bodde hos mig"

ANALYS

Vi har valt att analysera vårt material utifrån de frågeställningar vi har och försöka koppla det till den tidigare forskning, teori och de uppgifter vi fått från deltagarna i fokusgruppen som vi redovisat tidigare. Vår första frågeställning, om det finns faktorer som särskiljer denna typ av familjehemsplaceringar från andra, anser vi att både intervjumaterialet och forskningen bekräftar att det finns. Våra två följande frågeställningar, vilka dessa är faktorer är och vad man som handledare behöver tänka på i handledningen av familjehemmen, vill vi belysa i detta kapitel.

Den första skillnad deltagarna i fokusgruppen tar upp är alltså det känslomässiga band som ofta redan finns mellan det placerade barnet och familjehemmet i och med släktskapet. Detta är trygghetsskapande och positivt för barnets identitetsutveckling vilket även forskningen visar.

Det finns också en relation mellan familjehemsföräldrarna och den biologiska föräldern, alltså familjehemmets eget vuxna barn. Det är viktigt att prata om och noggrant undersöka hur denna relation ser ut. Om den är konfliktfylld måste man som handledare vara medveten om att det på ett negativt sätt kan påverka familjehemmets förmåga att genomföra sitt uppdrag och att de kan behöva stöd från oss handledare att hålla fokus på det placerade barnbarnet och att hålla barnbarnet utanför konflikten. Ur ett systemteoretiskt perspektiv blir det tydligt att de komplicerade relationslänkar som uppstår när man får en dubbel roll som ex mormor –

familjehem till sitt barnbarn påverkar individens möjlighet att utföra sitt uppdrag som familjehem både positivt och negativt.

Skuld och skam är ett vanligt återkommande tema vad gäller denna typ av placeringar. Det finns en risk att man känner sig tvingad att ta sig an barnbarnet. Detta bottnar i den skuld man känner för att ens eget barn misslyckats som förälder. Skuld/skam-problematiken kan också visa sig genom att familjehemmet har svårt att sätta gränser mot det placerade barnets förälder. "Tänk om jag vägrar mitt barn komma in när hon är påverkad och så går hon ut och tar livet av sig?"

Man måste som handledare ha stor förståelse för dessa svårigheter och för att kunna hjälpa dem i det måste det göras talbart. Som en av deltagarna i fokusgruppen sa att man pratar om i utbildningen för mor-/farföräldrar: "Ni har hamnat i en situation där ni inte hade något val, nu kan ni hamna i en situation där ni måste välja mellan ert barn och ert barnbarn". För att kunna hjälpa familjehemsföräldern krävs att man lyckats bygga en tillitsfull relation. För att bygga upp en tillit krävs att man redan från början är medveten om vilka försvårande omständigheter som föreligger i just den här placeringen. Linderot (2006) framhåller vikten av att noga utreda familjehemsföräldrarnas eventuella egna problematik och om familjehemmet har förmåga att tillfredsställa barnets omvårdnadsbehov. Vi kommer senare i analysen att återkomma till temat tillit och hur man bygger upp den.

Skuld och skam är ett av de ämnen som enligt fokusgruppen är väldigt bra att prata om i handlednings-/samtalsgrupper där de kan diskutera med andra i som är i en liknande situation.

När en mor- eller farförälder blir familjehem kommer hen att få en helt annan roll i förhållande till barnbarnet, att bli vardagsförälder, sätta gränser och säga nej i stället för att vara en härlig jasägare. Många gånger upplever sig mor-/farföräldern inte ha något annat val än att ta hand om barnbarnet, och då måste vi stödja familjehemmet i att kanske kunna säga nej till placeringen om det är så att man kommer fram till att de nog faktiskt inte orkar eller klarar av det. Detta med rollkonflikter vid den här typen av familjehemsplaceringar nämner bland andra även Linderot (2006) i sin studie.

Det är ett mindre ingrepp i barnets liv att bo hos en mor-/farförälder än att flytta till en helt ny familj, steget är inte lika stort. Det är heller inte ett lika stort steg att flytta tillbaka hem till sin biologiska förälder från t ex mormor än vad det kan vara att göra det från ett "vanligt" familjehem. Mor-/farföräldrarna finns också kvar på ett naturligt sätt i barnets liv efter placeringen, oavsett om man flyttat hem till föräldern eller om man blivit vuxen och har eget boende. Den forskning av bland andra Vinnerljung (1996a) samt Linderot (2006) vi redovisat stöder detta.

Vår studie visar också att den här typen av placering är stabilare än andra. Detta visar sig genom att det är betydligt färre sammanbrott och omplaceringar. Den allmänna synen hos oss socialarbetare på den här typen av familjehemsplacering har försvårat möjligheten att kunna stötta och handleda familjehem på ett bra sätt då dessa familjehem har förväntats klara sig själva i större utsträckning än andra eftersom de är släkt.

Den synen på och inställningen till dessa mor-/farföräldrahem har också gjort att man till exempel inte har arvoderat dem på samma sätt som övriga familjehem vilket även framkommer i Linderots (2006) avhandling. Då den här gruppen generellt inte efterfrågar stöd/handledning i samma utsträckning som andra riskerar detta att ytterligare förstärka

svårigheterna i ett redan komplicerat uppdrag. Som familjehemssekreterare gäller det därför att vi från början är tydliga med vad det innebär att ha uppdrag som familjehem: att vi kommer att ge dem kontinuerlig handledning.

Vårt ansvar är också att, när det behövs, i ett tidigt skede i utredningen hjälpa mor-/farföräldern att komma fram till beslutet inte ta sig an uppdraget att vara stadigvarande familjehem. Detta knyter an till vad vi tidigare skrev om rollkonflikter mm.

Ovanstående är en av flera saker som skiljer sig åt i hur man behöver utreda dessa familjehem jämfört med övriga familjehem. När det gäller utredning av mor-/farföräldrahem har vi hittat ett antal faktorer som är särskilt viktiga för att kunna skapa den förtroendefulla relation som krävs för att kunna stötta och handleda familjehemmet på ett bra sätt:

Besök familjehemmet så snart som möjligt. Det är viktigt för att stilla den eventuella oro familjehemmet har för hur kontakten med socialtjänsten kommer fungera samt vår roll som familjehemssekreterare. Det är också viktigt eftersom barnet ofta redan är på plats sedan en tid tillbaka. Det är då väldigt viktigt att ha ett respektfullt bemötande och att inte vara ifrågasättande på grund av den misstänksamhet och det låga förtroende som många i den här gruppen har mot socialtjänsten. Samtidigt som de, på grund av egna tidigare erfarenheter, har ett lågt förtroende för och inte riktigt litar på socialtjänsten så kan de vara känsligare för kritik utifrån rädsla för att vi ska komma och ta deras barnbarn. Vid detta första besök ska vi tydliggöra hur vi kommer att arbeta, vad det innebär att ha ett uppdrag och vilka förväntningar vi har på ett familjehem.

Redan i ett tidigt skede i utredningen behöver man prata om hur deras liv kommer att förändras och ställa frågan: "Hur blir det för dig/er?"

För att skapa tillit och bygga en förtroendefull relation mellan handledare och familjehem krävs att vissa svåra ämnen görs möjliga att tala om: Kommer föräldern påverkad hem till dig? Aldern, förändringarna i vardagslivet. Rollförändringen som ett "föräldraansvar" innebär. Samarbeta med barnbarnets båda föräldrar. Samarbeta med socialtjänsten.

Om/när vi har kommit fram till att besluta om stadigvarande familjehemsplacering är det viktigt att vi visar att vi tror på dem, lägga fokus på deras styrkor och visa dem uppskattning.

Fokusgruppen anser att den här gruppen av familjehem kan ha mycket stor nytta av att delta i en så kallad samtalsgrupp. Inom Familjehem Göteborgs Stad har man erbjudit dessa mor-/farföräldrahem att ingå i en samtalsgrupp där alla deltagare består av mor- och farföräldrar som har sitt barnbarn placerat hos sig. Grupperna leds av två familjehemssekreterare, som inte har någon koppling till deltagarna i gruppen. Detta för att komma ifrån den dubbla roll vi vanligtvis har, att vi är både arbetsledare och handledare. Deltagarna får då möjlighet att prata om saker de inte "vågar" prata med sin familjehemssekreterare om. Det kan t ex vara den oro som ofta finns för att berätta om problem i samband med placeringen av rädsla för att vi ska ta barnen ifrån dem.

Det finns också ett stort värde i att de i samtalsgrupperna får träffa andra som befinner i samma situation som dem själva och som de kan dela sina erfarenheter med. Många av dessa familjehem har tidigare upplevt att de är "ensamma i världen" att befinna sig i denna situation.

Skälen till att ha dessa familjehem i samtalsgrupper är också anledningen till att Göteborg erbjuder mor- och farföräldrar att gå familjehemsutbildningen i en grupp där alla är i samma situation, alltså familjehem till sitt barnbarn.

Att leda dessa samtalsgrupper har varit oerhört lärorikt då fokusgruppsdeltagarna säger sig ha fått en unik inblick i de här familjernas liv, framför allt vad gäller de placerade barnens biologiska föräldrar. Denna kunskap om de biologiska föräldrarna har de haft stor nytta av även vid övriga familjehemsplaceringar.

Trots alla svårigheter som finns med att ha uppdrag som familjehem för sitt barnbarn finns mycket som är positivt också. Då barnet oftast har en etablerad relation med familjehemmet skapar detta en trygghet och är positivt för identitetsutvecklingen. Den svåra omställning barnet utsätts för när det placeras utanför hemmet blir mindre traumatisk, det är en lindrigare omställning än att komma till ett tidigare okänt familjehem. Om familjehemsförälderns naturliga relation med det placerade barnets förälder inte är alltför konfliktfylld underlättas ofta såväl umgänge som en eventuell hemflytt. Genom släktrationen har dessa familjehem ofta en större drivkraft att göra sitt allra bästa och anstränga sig till det yttersta för att placeringen ska fungera.

SLUTDISKUSSION

I detta avslutande kapitel vill vi lyfta fram det vi anser vara det viktigaste vi kommit fram till i vårt material. Vi utgår ifrån våra frågeställningar:

- Finns det faktorer som särskiljer dessa placeringar och vilka är de i så fall?

Det finns ett antal faktorer som skiljer dessa placeringar från övriga familjehemsplaceringar. En av de skillnader vi anser vara mest betydelsefull är att behovet av att kunna bygga en tillitsfull relation är avsevärt mycket större vid denna typ av placeringar än övriga. Till skillnad från övriga familjehem har mor-/farföräldrahemmen inte sökt sig till familjehemsenheten utifrån en egen vilja att bli familjehem. De upplever ofta att de inte haft något egentligt val. Orsakerna till detta kan vara flera, exempelvis skuld och skam, att man redan har en relation till barnet och dess föräldrar och svårigheterna det kan innebära att inte få vara mor- eller farförälder längre.

- Hur påverkar dessa faktorer familjehemmets förmåga att utföra sitt uppdrag?

Här återkommer familjehemmets relation till det placerade barnet och dess föräldrar där vi har förstått att det kan ha en positiv inverkan. Exempel på detta är en ökad trygghet för barnet och en gynnsam effekt på barnets identitetsutveckling. Det underlättar ofta också både umgänge och eventuell hemflytt.

För att tydliggöra den komplexitet som ofta finns i dessa placeringar kan man ta relationen till barnet och dess föräldrar som exempel även på sådana faktorer som försvårar familjehemmets förmåga att utföra sitt uppdrag på ett bra sätt. Det kan vara svårare att sätta gränser gentemot barnets förälder. Om relationen till barnets föräldrar är konfliktfylld kan barnets kontakt med övrig släkt och nätverk försvåras eller helt omöjliggöras.

- Hur arbetar man som handledare bäst med dessa speciella faktorer?

Vi anser att det tydligt framkommer hur viktigt det är att vi som företrädare för socialtjänsten har förmåga att möta familjehemmets oro, rädslor och negativa förväntningar på oss. Det är särskilt viktigt för oss som familjehemssekreterare att ha en stor kunskap om och förståelse för den ofta mycket komplexa problematik som är kopplad till denna specifika typ av placeringar. Ledord är respektfullt bemötande, tydlighet och förmåga att hjälpa familjehemmet att göra svåra ämnen talbara.

För att visa på den positiva kraft som ofta finns hos dessa familjehem vill vi avsluta med ett favoritcitat från Sofia Linderot: *"I förarbeten har man fört diskussion kring att brister i släktinghem kan kompenseras med hjälp av den känslomässiga relation som släktingen har till det placerade barnet. Ifall man istället utgår ifrån att släktinghemmet skulle utgöra norm för familjehem skulle man kunna vända på resonemangen och då ställa sig fråga hur bristen av en känslomässig relation till barnet skulle kunna kompenseras av det "främmande" familjehemmet."* (Linderot 2006, s 141)

Till sist skulle vi vilja tacka våra kollegor Christer, Eva, Gerd, Magdalena och Marie för att de delat med sig av sin djupa kunskap i detta ämne.

LITTERATURFÖRTECKNING

Bernler, Gunnar & Johnsson, Lisbeth (2001), *Teori för psykosocialt arbete*, Stockholm: Natur och Kultur.

Forsberg, Gunnar & Wallmark, Johan (2002), *Nätverksboken. Om mötets möjligheter*, Stockholm: Liber, 2 uppl.

Hessle, Sven (1995), *Sociala nätverk i kris, utveckling och fördjupning. Nätverksstudier på barnbyn Skå med psykosocialt utsatta familjer*, Rapport i socialt arbete nr 74, Stockholm: Socialhögskolan. Institutionen för socialt arbete.

Höjjer, Ingrid (2001), *Fosterfamiljens inre liv*. Doktorsavhandling, Göteborg: Göteborgs Universitet.

Linderot, Sofia (2006), *Att placera eller inte placera i släktinghem, det är frågan* Lunds Universitet, Meddelanden från socialhögskolan 2006:1

Lundsbye, Maths (2000) *Familjeterapins grunder. Ett interaktionistiskt perspektiv baserat på system-, process- och kommunikationsteori*. Stockholm: Natur och Kultur.

Sundell, Knut & Thunell Mona (1997), *Att arbeta som familjehem. En undersökning av familjehemsvården*, Stockholm: Socialtjänsten, FoU-rapport 1997:4.

Vinterhed, Kerstin (1985), *De andra föräldrarna*, Stockholm: Skeab Förlag AB.

Vinnerljung, Bo (1996a), *Svensk forskning om fosterbarnsvård*. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS): Liber utbildning.

Westberg, Monica & Tilander, Kristian (2010) *Att lära av fosterbarn – åtta års arbete med intervjuer med före detta fosterbarn*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Benrhuset

Wibeck, Victoria (2010), *Fokusgrupper. Om fokuserade gruppintervjuer som 2010:1undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.